

כשבני הדור הקודם נאלצו להשתתף בבית הספר בדיון על מה מפריד בין הארץ לבין הגולה – קלט הסופר עמוס עוז את הוויכוח הגדול על "צבריות" ו"גולה" בסיפור מרתק שגונב לאוזנו: פעם ישבו הפרופ' יוסף קלוזנר (דודו של עוז) והמשורר ח"נ ביאליק, אמר הפרופסור למשורר: אילו נגזר שיישרפו התנ"ך או התלמוד – אתה היית בוכה בהישרף התלמוד, ואני – אילו התנ"ך עלה באש. שהרי התנ"ך מזוהה עם הארץ, והתלמוד – עם הגולה.

עשרות שנים קודם המפגש הירושלמי הטעון הזה, החל באוסטריה ובהונגריה מאבק ספרותי אכזר, ובמידה רבה גם משפטי, לגבי חשיבותו של התלמוד. המניע העיקרי של המאבק היו שני ספרים אנטישמיים: "התלמוד היהודי" של פרופ' אוגוסט רוהלינג מפראג, שהותקף בחוברת שפרסם הרב יוסף שמואל בלוך, ובתגובה לו כתבו רוברט פטאי ויהודי מומר בשם אהרן ברימן (שם עט: יוסטוס) ספר בשם "המראה היהודית", שבו כללו מאה קטעים מה"שולחן ערוך" לרבי יוסף קארו הנשענים על התלמוד ומתנגדים לנוצרים, בטענה שכל התלמוד מכיל קטעים כאלה. סביב שני הספרים צמח פולמוס ספרותי שלם בעד היהדות ונגדה, שהיה במידה מסוימת לוויכוח נוקב סביב התלמוד.

למרבה הפלא, היהודים קיבלו שחקן חיזוק נוסף ודווקא מהצד הרוסי של המפה, כאשר ההוגה הנערץ ולדימיר סולוביוב פרסם מסה חריפה המצדדת בתלמוד לא רק כקודקס לגליסטי אלא כטקסט פילוסופי-מוסרי שלנוצרים [] יש עוד הרבה מה ללמוד ממנו. סולוביוב הפגין שליטה מפתיעה בתלמוד ובתולדותיו ותקף את הדעה הנוצרית האנטישמית, שרווחה גם בקרב חוקרים ואינטלקטואלים [] יהודים משכילים, שהתלמוד, לעומת התנ"ך, משקף התדרדרות רוחנית ומוסרית. סולוביוב התיאולוג הנוצרי-רוסי הגן על הערכים המוסריים שעל פיהם מתנהלים דיוני ההלכה במשנה כאחד היהודים-האורתודוקסים. "כתב הגנה נלהב זה על הרוח המוסרית של החוק התלמודי עורר גם בעולם היהודי חשיבה מחדש על התלמוד, וייתכן שהמסה של ביאליק 'הלכה ואגדה' היא אחד מגילויי המהלך הזה", טוענת פרופ' חמוטל בר-יוסף שתרגמה עתה לראשונה לעברית את המסה המונומנטלית (המשתרעת על פני כ-35 עמודים בעברית), שמופיעה במבחר מכתביו של סולוביוב, "משמעות האהבה" (בהוצאת כרמל), העוסקת בעיקר באהבת הסופיה (החכמה). הספר כולל את [] "שירי אהבה לסופיה" (סולוביוב היה גם משורר רב-השפעה) ואת שלוש המסות "סופיה", "משמעות האהבה", ו"התלמוד והפולמוסים העכשוויים עליו באוסטריה ובגרמניה". בר-יוסף, פרופסור אמריטה לספרות עברית באוניברסיטת בן-גוריון, משוררת וחוקרת בעלת שם של הספרות העברית החדשה בהקשרה הרוסי, אף הקדימה לתרגומה מבוא והערות מאירות עיניים.

בסולוביוב התחילה להתעניין תוך כדי מחקר על ההקשר הרוסי של הספרות העברית החדשה. במהלכו התבררה לבר-יוסף ההשפעה שהייתה לסולוביוב על סופרים, אנשי רוח ואנשי דת יהודים בתחילת המאה ה-20. "התחלתי להבין את חשיבותו של סולוביוב בתהליך העיצוב-מחדש של מושג היהדות בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. למדתי על מקומו המרכזי בספרות ובמחשבת הדת הרוסית ועל השפעתו מעבר לגבולות ארצו. הגעתי למסקנה שעולם הרוח היהודי באירופה בתחילת המאה ה-20, כולל מחשבת הציונות, ניזון מוולדימיר סולוביוב כפי שניזון מפרידריך ניטשה. לדעתי ההיכרות עם כתביו נחוצה, כמו ההיכרות עם כתבי ניטשה, כדי להבין את הרקע שעליו צמחו גם הציונות וגם התרבות היהודית הלא-ציונית באירופה".

ואולם, לעומת התרגומים הרבים והידע הנרחב על ניטשה בתרבות הישראלית, ולדימיר סולוביוב הוא לכל היותר שם בפיו של המשכיל הישראלי. בר-יוסף בחרה לתרגם אחדים משיריו הנוגעים

לסופיה; את חיבור הנעורים הגנוז "סופיה", שהוא הבסיס לכל השקפת עולמו; את יצירתו המפורסמת ביותר, "משמעות האהבה"; וכן את המאמר על התלמוד, כדוגמה לכתביו העוסקים ביהדות.

{כותרת משנה:??} מי זה ולדימיר סולוביוב?

ולדימיר סרגייביץ' סולוביוב (1853-1900) היה פילוסוף, משורר, תיאולוג, מחזאי, אבי הסימבוליזם הרוסי, חוזה האוטופיה האקומנית והאב הרוחני של "מהפכת הרוח" – שהטביע חותם עמוק על הספרות והמחשבה ברוסיה והציע אוטופיה משיחית אנטי-מרקסיסטית. כבר בתקופת לימודיו באוניברסיטת מוסקבה התגבשה הגותו הדתית. הוא למד מדעי הטבע ופילוסופיה, אך מהר מאוד הגיע למסקנה שאין בהם כדי לתת מענה הולם למשאלותיו הרוחניות של האדם. בשנות הגימנסיה עבר משבר דתי ונעשה מטריאליסט ואתיאיסט, אך לאחר מכן שינה את דעותיו בהשפעת שפינוזה, שהיה לדבריו "אהבתו הפילוסופית הראשונה". בדוקטורט שלו, "משבר הפילוסופיה המערבית", טען סולוביוב ששני סוגי הפילוסופיה, האמפירית והרציונליסטית, אינם יכולים לפתור בעיות בלי שנמזג ביניהן, וגם מתח ביקורת על הספקנות. זמן-מה לימד באוניברסיטת מוסקבה, עד שבקיץ 1875 קיבל מלגת השתלמות בחו"ל ויצא ללונדון כדי לעסוק בספרות מיסטית ובתיאוסופיה. בספריית המוזיאון הבריטי קרא כתבים גנוסטיים ומיסטיים, ובהם את ספר הזוהר שעורר בו התלהבות רבה. טקסט זה הגיע לידי בתרגום ללטינית של קנור פון רוזנרזט, "קבלה חשופה", שבו מתורגמים גם כתבים יהודיים מיסטיים מאוחרים יותר.

מלונדון נסע למצרים לחודשים אחדים. נסיעה שנעשתה לדבריו על פי "קריאתה הסודית של סופיה". לדברי ידיו הצרפתי, א"מ דה בוגיוז, סולוביוב רצה למצוא שם שבט שמוצאו משלמה המלך, שברשותו נשמרו כתבים מיסטיים סודיים – קבליים ומסוניים (הבונים החופשיים). על פי עדות אחרת, עם חזרתו לרוסיה סיפר סולוביוב על מה שקרה לו במצרים, ואמר שרצה לראות שם את אור התבור ואף זכה לראותו. בחיבורו הגנוז "סופיה" (1875-1876) כתב סולוביוב עצמו שנסיעתו למצרים נועדה למצוא חוט שיעזור לו לקשר את החיים בני זמנו עם חיי הבראשית של המין האנושי. בשירו "שלוש פגישות" שנכתב זמן קצר לפני מותו, תיאר את פגישתו במצרים עם ה"סופיה" – החכמה העליונה, שהיא בעיניו נפש העולם, הטוב והאמת הנצחיים, ועל התנסותו בחוויה מיסטית עמוקה.

נואם בחדר עליון היה, ולסדרת ההרצאות שהעביר ב-1877 נהרו המוני אינטלקטואלים משמנה וסלתה של החברה [] הרוסית של פטרבורג. בהרצאות אלה ביטא בפומבי את רעיון אחדות הדת והאדם. לימים היה סולוביוב לידיד נפש שהבין לרוחו של פיודור דוסטויבסקי, שבעצמו נמנה על מעריציו ותיארו בדמות האב אליושה זוסימה ברומן "האחים קרמזוב". שלושה מאמרי הספד כתב סולוביוב על דוסטויבסקי. שניהם היו בין המתנגדים החריפים שלחמו ברוסיה נגד המגמה הקוסמופוליטית (מערב-אירופית) וראו בה התנוונות מוסרית מסוכנת; שניהם נמנו על רשימת הוגי הדעות והסופרים שניסו לטהר את התרבות הרוסית מהשפעות מודרניות ולהחזירה לשורשיה הלאומיים-פרבוסלביים.

לעומת זאת, סופר רוסי דגול אחר, לב טולסטוי, התייחס בביטול להגותו של סולוביוב – חדורת המיסטיקה, החזון המשיחי וציפיית הגאולה – חרף הקירבה הרעיונית בין שני ההוגים בעמדותיהם המוסריות-החברתיות. כך למשל, כאשר ב-1890 סולוביוב יזם פטיציה במחאה על

רדיפות היהודים, הביע גם טולסטוי את התמרמרותו "על דיכוי האומה היהודית", משום שהדבר "נוגד את קשר האחוה בין העמים". [מאיפה לקחת את זה?]

מאמרו הנלהבים של סולוביוב מערכי המוסר היהודי, פעילותו הנמרצת לשיפור מצבם של יהודי רוסיה וידידותו האישית עם אישי ציבור יהודים בפטרבורג (הברון הורצ'י גינצבורג ובנו דוד, והעיתונאי והעורך "ל קאנטור, ואחרים) – כל אלה יצרו יחס של הוקרה כלפיו מצד יהודי רוסיה המשכילים, רבנים, היסטוריונים וסופרים יהודים מרכזיים. [] מספרת פרופ' בר-יוסף: "הידידות בין סולוביוב לבין דוד גינצבורג הולידה מאמר ראשון מסוגו על הקבלה שהופיע ב-1896 בכתב עת רוסי חשוב. דוד גינצבורג כתב את המאמר על פי בקשתו של סולוביוב, שהוסיף לו מבוא והערות שוליים".

פרופ' בר-יוסף גילתה שסולוביוב והגותו היו מוכרים לליליינבלום, "ל גורדון, אחד העם, שמעון דובנוב, נחום סוקולוב, הלל צייטלין, ח"נ ביאליק, הרב שמואל אלכסנדרוב והראי"ה קוק. חזונו האקומני-הליברלי, ובייחוד חזון האחדות של היהדות והנצרות, משך את לבם של יהודים משכילים ושל סופרים, בייחוד של שלום אש. חלק מהוגי הדעות העברים – במיוחד דובנוב וביאליק – התפלמסו עם תפיסת הלאומיות או עם תורת התחייה שלו, אבל איש מהם לא היה אטום לרושם העז שהותירה תורת הגאולה שלו על בני דורו ברוסיה, כולל היהודים.

"יש סימנים ברורים להשפעת סולוביוב על תיאורי דמות האישה האהובה ועל תפיסת האהבה כחווייה מיסטית במיוחד בשירי ביאליק, כמו: 'קומי צאי, 'הכניסיני תחת כנפך' ו'אייד?', וכן על תיאור היחס בין המשורר לטבע בשיר 'הברכה'. "לא בכדי כתב [] אברהם שלונסקי – שתרגם קטע מ"משמעות האהבה" ושניים משירי סולוביוב, בהם בחר לפתוח את הקובץ שירת רוסיה (1942) [] – "אנו, אשר לא נוכל עוד להגות בפילוסופיה של ולדימיר סולוביוב (המנסה, בסופו של חשבון, להעמיד את הכול לשירותה של הפרבוסלביות המיסתית) – נושאים עינינו אל שירתו של סולוביוב, שהיא 'חכמה יותר מן המשורר עצמו', ורואים בה פתח תקופה". בכך ביטא את מודעותו לחשיבותו של סולוביוב כאבי השירה הרוסית המודרנית.

בניגוד למשכילים ואינטלקטואלים רוסים אחרים בני דורו היהדות זכתה במשנתו התיאולוגית של סולוביוב למקום של כבוד ולהערכה רבה. כתיבתו הייחודית ביטאה את בקיאותו הרבה במקורות היהדות שכללה גם ידיעת עברית, שליטה בפסוקי התנ"ך, הכרה במושגי התלמוד וקריאה בספר הזוהר. את היהדות מאפיינים לדעתו השקפת עולם דתית פרקטית (העומדת בניגוד לתיאולוגיה המופשטת שרווחה בתקופתו), התודעה הדתית המפותחת והמסירות המוחלטת לעבודת אלוהים.

סולוביוב האמין שעם ישראל הגשים בדרכו שלו את תכלית האמונה הנוצרית, ובשל היותו עם נבחר וקדוש בנשמתו ובגופו, נולד בקרבו ישו. הוא האמין שלעם ישראל, המשתוקק יותר מכל עם אחר למימוש קידוש השם עלי אדמות, נועד גם בעתיד תפקיד חשוב בהתגשמות הדת האוניברסלית. [] הוא [] יצא חוצץ נגד משמיצים אנטישמיים שהאשימו את היהודים בהתנהגות בלתי מוסרית כלפי הדת הנוצרית. בכתב הגנה נלהב על רוחו המוסרית של החוק היהודי המשתקף מהתלמוד, שפירסם ב-1886 – "התלמוד והפולמוסים העכשוויים עליו באוסטריה ובגרמניה" – הוכיח עד כמה חסרות שחר השמצותיהם של ההוגים האנטישמים (שהיו בחלקם מומרים להכעיס), והראה לפרוטרוט כיצד המצוות הבסיסיות של הנצרות הקדומה (ישו ותלמידיו), אהבת הא-ל והאדם, אף הן שאובות במקור מהיהדות.

בעקבות הרצאות שנשא בקורסים לנשים באוניברסיטת פטרבורג, פרסם ב-1884 את המאמר "היהדות והשאלה הנוצרית", ובו הסביר את תכונותיו החיוביות של העם היהודי ואת תפקידו החשוב בהיסטוריה הרוסית, ומחה נמרצות על האנטישמיות ברוסיה. בהרצאותיו הפומביות נהג סולוביוב להסביר כיצד האנטישמיות מזיקה לרוסיה, משום שליהודים יש אנרגיות רוחניות פוריות שהעם הרוסי ובעיקר האינטליגנציה הרוסית זקוקים להן כדי להתאושש, להתחיות ולהתפתח.

בשנות השמונים החל סולוביוב ללמוד עברית בהדרכת ידידו היהודי פייבל גץ, שבהדרכתו במשך כעשרים שנה, למד במקורם את רוב ספרי התנ"ך, קטעי משנה וגמרא, ומקורות יהודיים אחרים. בשנות השמונים והתשעים היה סולוביוב פעיל מאוד במלחמה נגד האנטישמיות, ואף השתתף בשיבות של "החברה להפצת השכלה בין היהודים" בפטרבורג. סולוביוב האמין באפשרות של אחדות כל הדתות, וייחס ליהדות תפקיד של מורה דרך חשוב בתהליך זה.

הרצאותיו ופרסומיו של סולוביוב על היהדות והיהודים עוררו כאמור עניין רב בקרב יהודי רוסיה המשכילים, שאף הקימו במקומות אחדים חוגי לימוד של משנתו, וזכו לסיקור נרחב בעיתונות היהודית-הרוסית והעברית. על פי העדויות, ביקש סולוביוב לפני פטירתו להתפלל למען העם היהודי. לאחר פטירתו, התפרסמו מאמרים רבים בעברית וברוסית על חייו ועל משנתו, ובבתי כנסת אחדים אמרו "קדיש" לעילוי נשמתו. פייבל גץ פרסם מאמר על יחסו של סולוביוב ליהדות בכתב העת הרוסי היוקרתי "שאלות פסיכולוגיות ופילוסופיות".

{ כותרת משנה ??? }

ב-1878 הירצה סולוביוב סדרת הרצאות, "שיעורים על האדם-אל", שזכתה לקהל רב ולהדים חזקים. באותה עת כבר התגבשה אצלו השקפת עולם פילוסופית-דתית, שבמרכזה עומדים המושגים "אחדות הכול" ו"סופיה" (המכונה בפיו גם בשם "שכינה", "נפש העולם" ו"אין-סוף"). האגואיזם והצורך להתגבר עליו הוא אחד הנושאים המרכזיים בהרצאות אלה. פרופ' בר-יוסף מסבירה שלפי סולוביוב, "יש בכל אדם אספקט פרטי, אינדיבידואלי, ואספקט כללי, אוניברסלי. באדם האידיאלי נוצרת אחדות בין הפרטי לכללי. לאחדות הזאת הוא קרא בשם "סופיה". סולוביוב הכיר באגואיזם כמניע בחיים הפרקטיים, אך ראה בו את מקור הרוע של הטבע האנושי, את היסוד החייתי".

"סופיה", ראשון מכתביו המקובצים בתרגום העברי, הוא למעשה חיבורו ההגותי הראשון של סולוביוב, שבמקור נכתב בצרפתית בזמן מסע על פני אירופה ומצרים. החיבור לא פורסם בחייו ונשאר בעיזבונו ככתב-יד. בחיבור מוצגים לראשונה יסודות השקפת עולמו הפילוסופית, ובייחוד הרוחני המוחלט כעיקרון מאחד, משמעות האהבה וחזון הגאולה של ההיסטוריה האנושית. "כבר כאן ניכר שלפנינו לא רק השקפה פילוסופית, אלא תכנית אוטופית לעיצוב מחדש של הנצרות בת-הזמן וליצירת דת אוניברסלית חדשה", מסבירה בר-יוסף.

את "משמעות האהבה" (1892-1894), חיבורו המפורסם ביותר, כתב לאחר שסיים לכתוב 130 ערכים פילוסופיים ל"מילון האנציקלופדי" הגדול (כולל הערך "קבלה"), וחזר לכתובה פילוסופית "טהורה". סולוביוב סבר שהאהבה, גם במובנה המיני, היא המצב האנושי האידיאלי, ובה האדם מקריב מרצון את אנוכיותו, ואף-על-פי-כן אינו מאבד את האינדיבידואליות, אלא אדרבה, הוא משמר אותה לנצח. הזולת האהוב, שבהתגלמותו האידיאלית הוא גם ניגודו של האני וגם השתקפות שלו, מעורר באדם את הכוח המאפשר להתגבר על עוצמתו של האגואיזם. האגואיזם

הוא שמונע את האדם מההתאחדות עם הכללי, וחוסם בפניו את הכרת האמת. עיקר הרוע באגואיזם אינו בערך שהאדם מייחס לעצמו, אלא בהכחשת הערך של הזולת. אבל האדם, טוען סולוביוב, יכול לממש את עצמו רק כאשר הוא מתמזג עם בני אדם אחרים ונעשה לחלק מכוליות אוניברסלית. לדעתו, גאולת האדם, העם והחברה נעשים רק על ידי ויתור על האנוכיות והתמזגות אוהבת של הגבר עם האישה, האדם עם הטבע, הפרט עם הכלל והאדם המאמין עם ה"סופיה", מיתולוגיה בעלת שורשים בגנוסטיקה, בנצרות הקדומה ובקבלה היהודית.

בין מקורות ההשפעה האפשריים על תורת הסופיה של סולוביוב בר-יוסף מציינת את ה"אתיקה" של שפינוזה ואת הגותו של פילון האלכסנדרוני. [] ו"יש בחיבור גם רעיונות שאפשר לראות בהם את עקבות הקריאה של סולוביוב הצעיר ב'קבלה חשופה' של רוזנר, אם כי ייתכן שאת עקבות מחשבת הקבלה קיבל סולוביוב גם משפינוזה. ואילו מצד הצורה הדיאלוגית מזכירה הקריאה ב'סופיה' את המשתה של אפלטון, ועוד יותר – את ספרו של יהודה אברבנאל 'שיחות על האהבה' (1535), הכתוב בצורת שורה של דיאלוגים בין 'פילו' ו'סופיה', ועוסק בטיבה של האהבה הרוחנית ברוח נאו-אפלטונית".

ומהו אופי צורת הכתיבה הייחודית שזיהית אצלו?

"כתיבתו מעידה על שליטה בשפות רבות, השכלה עשירה – הכוללת ידיעת עברית, תנ"ך, משנה, קבלה ופילוסופיה של ימי הביניים – כישרון ספרותי, יכולת רטורית ופולמוסית, ופתוס מוסרי עז".

את ההתעניינות בקבלה של אינטלקטואלים רוסים, ובמיוחד של סולוביוב, תולה בר-יוסף בתופעת התעניינות נרחבת במיסטיקה ממקורות שונים: בבודהיזם, באוקולטיזם, בגנוסטיקה ובנצרות הקדומה, שהיתה אופיינית לפילוסופיה הרוסית ולאווירה האינטלקטואלית ברוסיה בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20.

כמו אנשי דת אחרים, יהודים ונוצרים כאחד, גם סולוביוב הוחרם על ידי המשטר הקומוניסטי האנטי-דתי, אך התפיסה המשיחית של חיי השיתוף, ויתור על אנוכיות, התגייסות למען הכלל והתמזגות עם הטבע שימשו בסיס תיאורטי-אידיאולוגי גם לקולקטיביזם הבולשביקי וגם לתודעה העצמית של מייסדי הקיבוץ בישראל.

איך את מסבירה בעצם את משנתו של סולוביוב לאור השימוש לרעה שנעשה בה דווקא בידי המטריאליסטים?

משנתו של סולוביוב זכתה לכל מיני פיתוחים. בין השאר פיתחו אותה הוגי דעות שניסו להתאים אותה למציאות הבולשוויקית.

במבוא את מספרת שיש כיום התעוררות נלהבת של מחקר ולימוד בכתבי סולוביוב ברוסיה ובמערב. אילו מסרים אקטואליים מקבל כיום לדעתך הישראלי המשכיל מקריאה בכתביו?

הישראלי המרגיש מועקה בגלל חומרנות מוגזמת וצורך בהחייאת הממד הרוחני של הציונות (שהוזנח לאחר קום המדינה) יכול למצוא אצל סולוביוב קריאה לחיים רוחניים שאינם עומדים בסתירה למודרניות וגם הצעה לדרך הממזגת דתיות וחילוניות. חשובה ביותר היא קריאתו של

סולוביוב לגאולת הפרט והחברה באמצעות מיתון האנוכיות והגברת המודעות לצורך בהתמזגויות של האדם עם זולתו, עם הטבע, ועם כל מה שנותן לו הרגשת בית.

מסגרת: "השאלה הנוצרית"

שאלת ההשפעה של משנתו המיסטית של ולדימיר סולוביוב על הגותם של הראי"ה קוק, הרב הנזיר (הרב דוד הכהן) והרב שמואל אלכסנדרוב מבבורויסק נחקרות עתה ברצינות ובזהירות. הלא השפעות לא-יהודיות על רבנים בעלי שיעור קומה שכזה, לא דבר של מה בכך הוא. הראי"ה קוק היה מבאי ביתו של הברון דוד גינצבורג בפטרבורג, יהודי משכיל ועשיר, בתקופת לימודיו בפטרבורג לפני עלייתו ארצה. הערצתו לרעיונות של סולוביוב ניכרת גם ממכתבו הגלוי של הרב קוק לצעירי יפו באדר תרס"ה (1905), שם הוא מכנה את סולוביוב בשם "חסיד אומות העולם". וכך ביקש הרב קוק לעודד את רוחם מול פגעי הזמן: "...ואתם אחי היקרים צעירי ציון מבלעדי תדעו, כי אמרי-נואש כאלה הם בזול מאד, ומצויים הם אצל ההמון הגס, שקלטה אוזנם את הכפירה הזוללה והבזויה. אבל לא כאלה הנה מחשבות המעולים שבחושבי-מחשבות מכל עם ולשון, שהם באמת תפארת המין האנושי. הם יודעים את הערך של פעולתנו הרוחנית הגדולה בעולם ואת הדרת החיים הפנימיים שלנו, שלא הספיקה אפילו תקופת הרדיפה היותר נוראה לנוולו. ובצדק אמר החסיד שבאומות העולם בימינו סולוביוב, ששאלת היהודים איננה במציאות כלל כי אם היא שאלת הנוצרים, שלא באו למדרגה המוסרית האנושית למען דעת איך להתנהג עם עם יקר ורב-הכישרון כיהודים" (המכתב המלא מופיע ב"אגרות הראי"ה", ירושלים: מוסד הרב קוק, כרך א, עמ' טז-יח).

הערצתו של הרב שמואל אלכסנדרוב לסולוביוב ניכרת מתוך חליפת מכתביו הענפה עם הרב קוק. באחד ממכתביו אליו בתרס"ז הוא נזכר שראה ב"מחברתו הקטנה לצעירים" של הרב קוק המשבח "את החכם הגדול ולדימיר סולוביוב, אך כפי הנראה שאך שמעו שמע אבל לא קרא את ספריו הנעלים במקצוע התיאולוגיה ובפילוסופיה, כי לו קרא את ספרי הפילוסוף הזה אז בטח היה נוכח לדעת כי גם מגדולי הרוח של הנוצרים לא המושג של עבודה מאהבה ויראת הרוממות במובנה היותר טהור ונעלה, וכי חכמים בסולוביוב קרובים בקרבת רוח לרוח היהדות, וכל משאת נפשו צדק עולמים אידיאליזם בכל פינות החיים הוא גם משאת נפשם של גדולי חכמי התיאולוגיה באירופה, על כן לדעת כי בשעה שנצא למלחמה על הכפירה בכל, כי אז עלינו לקבל סיוע מגדולי חכמי אומות העולם כי בדבריהם נמצא הרבה מן המוכן ואפס שעלינו למרקם לפי רוחנו אנו". (מובא בקובץ מכתביו של הרב אלכסנדרוב, "מכתבי מחקר וביקורת", כרך א', וילנה 1907, עמ' 27-28).

במכתב ששלח לרב קוק חודשיים מאוחר יותר, הרב אלכסנדרוב מגלה בקיאות רבה ברעיונותיו של סולוביוב על מהות האמונה והגאולה העתידה לבוא (עמ' 30, שם), ובהמשך מאפיין את הגותו כאפלטונית "הקושר כתרים לאסתטיקה ולטוב והיופי המוחלט, כן גם לשיטתו הטוב המוחלט הוא הא-לוה המוחלט" (עמ' 33, שם).

לדברי פרופ' דב שוורץ, ראש המחלקה לפילוסופיה באוניברסיטת בר-אילן, בספרו "הציונות הדתית בין היגיון למשיחיות" (תל-אביב: עם עובד, 1999, עמ' 141-142), גם הרב הנזיר הושפע ככל הנראה בעקיפין מרעיונותיו המיסטיים של סולוביוב. הרב הנזיר רכש את השפה הרוסית והתערבה בתרבותה מיד לאחר לימודיו בישיבתו של "החפץ חיים" מראדין, בוולוז'ין ובסלבודקה. בימי מהפכת 1905 אף נעצר פעמיים בחשד למהפכנות, אך שוחרר מיד. בשנים 1906-1912 למד במוסד האקדמי ללימודי היהדות בפטרבורג שהקים הברון דוד גינצבורג, מפיו שמע שיעורים ברוסית על פילון האלכסנדרוני, שלימים רעיונותיו הפכו לנדבך חשוב בתורתו שלו. "גינצבורג היה ידידו האישי ועמיתו למחקר הקבלה של סולוביוב", מספרת פרופ' חמוטל בר-יוסף ומסבירה ש"תורתו של פילון האלכסנדרוני היתה אחד מבסיסי תורת ה'סופיולוגיה' של סולוביוב וממשיכיו".

ראיון באתר אינטרנט בעקבות הופעת הספר "משמעות האהבה" של ולדימיר סולוביוב בתרגום חמוטל בר-יוסף, הוצאת כרמל 2006